

פייסבוק עוזר לך להיות בקשר עם האנשים בחייך ולשתף אותם.

# ללמד במגרש המשחקים של הסטודנטים – הפייסבוק

מחקר שהוצג בכנס צ"ייס האחרון הציג ניסוי מעניין שבו כיתת הלימוד הועתקה ממרכז הלימוד, או מאתר הקורס, למקום המשמש היום כסביבה הטבעית של הסטודנטים, שם הם מבלים מרצונם לא מעט שעות ביום: הפייסבוק. שיחה עם ד"ר חגית מישר טל וד"ר אפרת פיטרסה מהאו"פ על מסקנות הניסוי

לפני כשנתיים נפתחה בפייסבוק האפשרות ליצור קבוצות סגורות המאפשרות אינטראקציות אינכרוניות וסינכרוניות בין קבוצה מוגדרת של משתתפים, וכן לשתף במידע ("סטטוסים") כדוגמת קישורים לאתרי אינטרנט, מסמכים טקסטואליים, תמונות, סקרים וכו'. הדבר אפשר לקבוצת הפייסבוק לבצע חלק נכבד מן התפקידים של המערכת לניהול למידה מרחוק – כלומר שיתוף בתוכן, יצירת אינטראקציה עם הלומדים ואף יכולת ניהול למידה. החידוש הזה הזמין ניסיון להפוך את הפייסבוק לסביבת למידה המלווה קורס.

שלוש השותפות למחקר – ד"ר מישר טל, ד"ר פיטרסה וד"ר קורץ – נענו ולאחר ופתחו במקומות השונים שבהם הן מלמדות קבוצות לימוד בפייסבוק במטרה לבדוק אם קבוצת לימוד בפייסבוק יכולה לשמש תחליף למערכת ניהול למידה. בכנס צ"ייס הוצגו ממצאי הפיילוט הראשוני, שנערך במרכז ללימודים אקדמיים אור יהודה.

**ד"ר מישר טל, במה נבדלת קבוצת הלימוד בפייסבוק מזו הפועלת במודל?**

ד"ר מישר טל: "יש הבדל עקרוני חשוב בין קבוצה בפייסבוק לקבוצה במערכת למידה אקדמית רגילה כמו מודל: הקבוצה בפייסבוק פועלת בתוך מערכת פתוחה, חנימית, שאינה בעלות מוסד ההוראה. בכך, מפקיע הפייסבוק את הבעלות על המידע ואת ניהול המידע מן המוסד הלימודי ומעביר אותה למרחב השיתופי. אם תרצה, זהו מימוש עקרון חופש המידע –

האוניברסיטה הפתוחה משקיעה מאמצים רבים בחקר סביבות למידה מקוונות חדשניות – תחום שהיא רואה בו את אחד מייעודיה. לכן אך טבעי, שכאשר התפתח הפייסבוק ונפתחו האפשרויות להשתמש בו כמערכת חלופית לניהול למידה מרחוק – היו באו"פ כאלה שעטו על ההזדמנות לבדוק את הרשת החברתית הזאת מקרוב.

בכנס צ"ייס האחרון הציגה שלישיית חוקרות – שתיים מהן מהאוניברסיטה הפתוחה, ד"ר חגית מישר טל וד"ר אפרת פיטרסה, וד"ר גילה קורץ מהמרכז ללימודים אקדמיים אור יהודה – הפעלה ניסיונית של קבוצת פייסבוק. הניסוי הראשוני נערך במסגרת קורס לתואר שני בחינוך במרכז ללימודים אקדמיים אור יהודה.

## שלוש בעקבות (אתגר) אחד

באו"פ ובמוסדות אקדמיים רבים נוספים בארץ הלמידה מרחוק מתנהלת בסביבת מודל המאפשרת ניהול למידה מרחוק. תפקידה של המערכת לניהול למידה מרחוק הוא להעמיד לרשות הסטודנטים באתרי הקורסים תשתית טכנולוגית ולאפשר באמצעותם למנחים לממש שלוש מטרות עיקריות: א. לאגם עבור הסטודנטים חומרי לימוד דיגיטליים כגון מאמרים, מצגות, סיכומי שיעורים וכו'; ב. לקיים פעילויות לימודיות אינטראקטיביות עם הסטודנטים בסביבת פורומים, מסמכים שיתופיים, ובכלים נוספים; ג. לנהל את הלמידה בקורס, כולל הגשת עבודות, ביצוע מבחנים, ביצוע הערכה של הלמידה ומתן ציונים באופן מקוון.



כך נראה דף הפייסבוק של קבוצת הלימוד

הנעדר ממערכות קונוונציונליות. במודל – או קודם באופוס – כדי להיות חלק מהסביבה אתה חייב לקבל אישור כניסה מהארגון, המפעיל את המערכת. המידע הוא מידע של הארגון והכניסה היא כניסה בהיתר בלבד.”

כשמישהו כותב משהו, גם אם האחרים לא מגיבים, אבל עושים לו לייק – זהו פידבק חיובי, גם אם חלש. מבחינת הדינמיקה של הקבוצה, זה בהחלט מעודד השתתפות נוספת.”

ד”ר פיטרסה: “כשאני מקבלת לייק אני יודעת שהסטודנט לא רק נוכח בשיעור, אלא גם חשוב לו להצהיר על נוכחותו. כשהוא עושה לייק, הוא אומר לי בעצם שהוא יודע שכתבתי משהו, גם אם לא הספיק להתייחס אליו לעומק.”

זה לא אמור להפריע לסטודנט שממילא הוא חלק מהארגון.

## בפייסבוק הכול נגיש

### בפועל, איך נוצרת קבוצת לימוד בפייסבוק?

ד”ר מירסל: “המנחה פותח קבוצה בפייסבוק ונותן לה שם. לקבוצה יש כתובת שהמנחה שולח כקישור לכל הסטודנטים הרשומים בקבוצת הלימוד – והם מגיעים אליה דרך הקישור. הקבוצה סגורה ומיועדת אך ורק לתלמידי הקורס, ולכן כשהסטודנט מגיע אליה בפעם הראשונה הוא צריך לבקש אישור כניסה. המנחה שבידו רשימת הסטודנטים מאשר את הכניסה למי שמופיע ברשימה.”

“כידוע בפייסבוק כל מה שאני מפרסם נראה על הקיר של כל אחד מאלה שאישרתי להם חברות – ולהפך. זה יצר בעיה אמיתית למורים ומרצים שרצו להיות ‘חברים’ עם התלמידים שלהם, אבל לא היו מעוניינים לחשוף את כל חייהם – גם אלה האישיים – בפני התלמידים. גם התלמידים לא רצו שכל הדברים שבהם הם משתפים את חברים יהיו חשופים לעיני המורים. לכן היה מי שפסק במשרד החינוך שהפייסבוק אינו מתאים לשמש ככלי הוראה.”

“מרגע שהפעילות בפייסבוק מתקיימת בקבוצה סגורה, נמנעת הבעיה של החשיפה האישית. יש הבחנה ברורה בין המרחב הפרטי של כל אחד מחברי הקבוצה למרחב הקבוצה כקבוצה. במרחב של הקבוצה יש קיר מרכזי שבו רואים את כל התכנים המתחלפים, תוך מתן אפשרות להגיב לכל תוכן, שזה עוד יתרון שיש בפייסבוק ואין במודל.”

“כל ההתרחשות הקבוצתית מתבצעת על הקיר באופן אסינכרוני, אבל במקביל, בכל קבוצה נוצרת קבוצת דיון סינכרונית, כמעין מסג’ר, שבעזרתה אפשר לשוחח און-ליין – בלי שהדברים יירשמו ויתועדו על הקיר, אלא בנפרד. במסגרת הזאת, כל אחד יכול לקיים שיחות אישיות עם כל מי שהוא רוצה מבין חברי הקבוצה. כך שיש באמת מגוון אפשרויות של אינטראקציות בקבוצה בפייסבוק – גם אישיות, גם קבוצתיות, גם סינכרוניות וגם אסינכרוניות.”

“בסביבת מודל ודומיה יש הבחנה בין חומרים ומשאבים לבין אינטראקציה. במקום אחד מצויים חומרי הקורס, המאמרים, התמונות, הטקסטים וכו’ – ובמקום אחר הפורומים. בפייסבוק אין הבחנה כזאת. הכול ‘דביר’, הכול נגיש ואפשר לדון בו ולהתייחס אליו, לעשות ‘קומנט’ או ‘לייק’. זה מהדק מאוד את

”הסטודנטים הם אולי חלק מהארגון ועדיין סביבות ארגוניות הן לא בדיוק המגרש הביתי שלהם. הם לא שוהים בהן במנותק מהארגון ובזמנם החופשי. לעומת זאת הם נמצאים בפייסבוק בהקשרים אחרים, בתדירות גבוהה ומרצונם החופשי. הם נכנסים לשם כמה פעמים ביום – ולא צריכים לשם כך ליזום כניסה מיוחדת, עם סיסמה וכו’. הם מקבלים באופן שוטף התראות על כל מה שקורה ומה מתחדש – והדבר יוצר דינמיקה שונה לחלוטין, כי מדובר בסביבה שהיא סביבה חברתית.”

## כל שבחי ה-LIKE

### מה היתרונות שמצאתן בפייסבוק?

“אחת מנקודות החיוב הבולטות בפייסבוק הוא עניין ה-LIKE. ל-LIKE יצא שם רע – כמעודד פסיביות וכדרך לצאת ידי חובה, שפוטרת אותך מעשיית משהו ממשי. אבל מתברר שהלייקים מעוררים אקטיביזם חברתי והרבה דברים טובים יצאו וממשיכים לצאת מהמרחב הווירטואלי אל המציאות הממשית בעקבות הלייקים. זהו מנגנון של הפצה ויראלית המשפר את היכולת לשתף ולהעביר מסרים בצורה אפקטיבית.”

“מצאנו שהלייק יכול לשמש את הסטודנטים בסביבה הלימודית באופן חיובי. בכיתה אמיתית, כשאתה יושב בכיסא – אתה לא צריך לעשות כלום כדי שאני, כמורה, אדע שאתה שם ולוקח חלק בשיעור. כי אני רואה אותך – רואה אותך מביט, מהנהן, מגיב בצורות שונות, גם אם אתה לא אומר מילה. במערכת רגילה של למידה מרחוק באינטרנט, אם אתה לא רוצה להשתתף ואתה רק נכנס לכיתה הווירטואלית – אתה שקוף לגמרי. אם אתה לא עושה משהו – לא רואים אותך. אתה איננו.”

“בפייסבוק יש אפשרות שלישית – בזכות הלייק: אתה מציג נוכחות, גם אם אתה נמצא במעמד של משקיף מהצד. זה מעמד שלא מחייב אותך להתבטא, אבל אתה קיים, אתה מורגש – אתה שם, כחלק מהקבוצה.”

“הלייק ה’פסיבי’ הזה עושה הרבה מאוד לדינמיקה של הקבוצה: מי שכן משתתף יודע שהוא לא קול בודד במדבר, יש לו ‘מאזינים’, יש קהל שעוקב – גם אם הוא נשאר פסיבי.”

והארגון של המידע בפייסבוק הוא ארגון דינמי שמשתנה כל הזמן – אתה צריך לעקוב ולזרום עם השינויים. גם אנחנו, מנחי הקבוצה, למדנו דברים תוך כדי תנועה וניצלנו חידושים שגילינו בפייסבוק כדי להקל עלינו את העבודה.

### סיכום ביניים: יתרונות וחסרונות

"המחקר שהוצג בכנס צ"ס היה מחקר פיילוט שערכנו בקרב קבוצה במרכז ללימודים אקדמיים אור יהודה. בשלב ב' של המחקר קיימנו דיונים בכמה מכללות עם מרצים שונים וקורסים מתחומים שונים – לא רק בחינוך, ולא רק לתואר שני – אבל את נתוני המחקר הזה אנחנו עדיין מעבדות. בין היתר בדקנו שימוש בפייסבוק בקבוצות שבהן הפייסבוק הוא לא רק סביבת היומיום של הסטודנטים אלא גם חלק אורגני מהתוכן האקדמי. כך במקרה של סטודנטים לתקשורת, או סטודנטים ללימודי מידע שלמדו על הפייסבוק באמצעות הפייסבוק."

ד"ר פיטרסה: "הקבוצה שבה ערכתי אני את הניסוי בשלב ב של המחקר הייתה קבוצה ממכללת הגליל המערבי, שהייתה שונה מהקבוצה של חגית גם מבחינת הגיל וגם מבחינת הבגרות האקדמית. במקרה שלי, המחקר לא הגיע עדיין לידי סיכום ובידי רק הדברים שנאמרו לי בעל פה, אבל החוויה הייתה חיובית ושיעור הרצון הייתה רבה מאוד. "לדעתי הנחיה בקבוצה כזאת מחייבת את המנחה להפעיל את הסטודנטים בדרכים שונות מאוד מאלה הנהוגות בקבוצות הנחיה רגילות, מפני שמדובר בסביבה חברתית. הלמידה מרחוק בסביבה מסוג מודל מתרחשת בסביבה לימודית שאינה הסביבה הטבעית של הסטודנטים. אם אני רוצה שהם ישתתפו בפורום אני צריכה להשקיע מאמץ כדי להביא אותם לשם. בפייסבוק הם שם כל הזמן – מרצונם. ההבדל מהותי. במודל הם באים אליי, לכיתה. בפייסבוק אני באה לשחק במגרש המשחקים שלהם – ושם אני מקיימת את השיעור, אף שגם שם הם נוכחים כי הם חייבים ולולא היו מקבלים נקודות זכות על הקורס, אני לא יודעת כמה מהם היו לוקחים בו חלק."

ד"ר מישר טל: "בשלב ב, הפעלתי קבוצת פייסבוק במכללה למינהל. אני מלמדת שם לא מעט שנים – וכל השנים, כל הניסיונות שלי להביא אותם להשתתף בפורום הסתיימו בכישלון. מידת ההיענות להשתתפות הייתה תמיד נמוכה מאוד. בקבוצת הפייסבוק הם ניהלו דיונים לפני כל מטלה שקיבלו – וגם לאחריה. הם קיימו התייעצויות, שאלו שאלות. ההבדל ממש בלתי נתפס. בהתחלה היו כאלה שפנו אליי ישירות, אבל אני מיד הבהרתי להם שהקיר הוא קיר ציבורי ושהם מוזמנים לנצל זאת ולשלוח דברים לא רק אליי, אלא לכל מי שהם רוצים בתוך הקבוצה. וזה מיד תפס."

ד"ר פיטרסה: "אם לסכם, מן המחקר הראשוני שלנו עולה כי לפייסבוק יש מאפיינים שבזכותם הוא יכול לשמש תחליף למערכות הלמידה המסורתיות. ההמאפיין החשוב ביותר היא העובדה שסביבה זו מעצימה את האינטראקציה בין הלומדים באופן משמעותי. אך יש בו גם חסרונות. הימצאותה של הסביבה מחוץ לכותלי מוסד הלימוד והשינויים הרבים והתכופים שהיא עוברת יש בהם כדי להקשות על התנהלות הוראתית מסודרת. המשך המחקר יבהיר אם ואיך אפשר להתגבר על החסרונות האלה תוך ניצול מרבי של היתרונות." ■

הפעילות כי כל דבר הוא נושא לשיחה. אם אני כמנחה מעלה תמונה – מיד אפשר לא רק להשתמש בה כחומר לימוד, אלא גם להגיב אליה. המגרעת היא שאם אתה רוצה להציג מצגת, או טקסט בצורת PDF – אפשרות שאינה קיימת בפייסבוק – אתה צריך לעשות מעין עיקוף. אתה צריך להעלות את זה בסביבה שיתופית אחרת – ולתת קישור לאותה סביבה. אנחנו פתרנו זאת באמצעות גוגל דוקס שאילו העברנו את הקובץ ופרסמנו את הקישור כקובץ בפייסבוק. מבחינת המשתמש אין הבדל. הטקסט או המצגת נגישים לו והוא יכול להגיב עליהם. כל הפעולות שאפשר לעשות עם פריט שמועלה בפייסבוק אפשר לעשות גם עם הפריטים האלה – למרות העובדה שפזיזת הם לא בפייסבוק."

### בעיה ושמה עומס

עוד משהו שאין בפייסבוק ויש במודל הוא מערכת המטלות והאפשרות לתת ציונים.

ד"ר מישר טל: "נכון, פייסבוק דלה בכלים גם בתחום הזה. יש שם רק כלי אחד שמסייע במתן ההערכות והוא הכלי של החיפוש הפנימי בתוך הקבוצה, אלא שהוא מצריך הרבה עבודה כשאתה נזקק לו לצורכי הערכה. אם אני רוצה בסוף הסמסטר לתת הערכה לפעילותו של הסטודנט ולראות באיזו מידה הוא עמד בחובות הקורס, אני יכולה להקליד את שמו בחלונת החיפוש ולקבל דוח של כל הפעילות שלו בפורום, כולל קישורים לתכנים שהעלה והתגובות שכתב, כולל המועדים שבהם התרחשה הפעילות. בדרך זו אפשר לקבל תמונה מלאה של פעילות הסטודנט בסביבה. מתן הציונים הוא כמובן בעייתי כי לא יאה לפרסם אותם בלוח הקבוצה. באו"פ אין בעיה כזאת, משום שפותחה מערכת מטלות שמוסרת את הציונים בפרטיות גמורה."

### מה המסקנות מהניסוי הראשוני?

"קודם כול מבחינת הדינמיקה של הקבוצה – ראינו פעילות ענפה מאוד של הסטודנטים, שזה כמובן מדד חיובי. בשאלון שהעברנו בקרב הסטודנטים, שביעות הרצון הייתה גבוהה מאוד והובע רצון להמשיך ולהפעיל קבוצות מסוג זה. אבל מצאנו גם עקבות לאותה הסתייגות או רתיעה ראשונית מפני הפייסבוק, שנפוצה כל כך בקרב המורים. והיו גם דברים ספציפיים שהתגלו כבעייתיים.

"למשל, נושא העומס. הסביבה של הקבוצה הייתה דינמית מאוד והיו שחוו אותה כתובענית מדי, כפעילות ששאבה אותם פנימה יותר משהם חשבו לנכון וגזלה מהם זמן רב. הרבה מעבר למה שהם רצו. נכון, איש לא הכריח אותם להיות נוכחים בקבוצה ולהשתתף, אבל זה היתרון – וגם החיסרון – של הפייסבוק, שהוא הסביבה הטבעית של האנשים האלה, שהם 'חיים' בה ממילא. כיוון שכך, כאשר משהו קורה בקבוצה, הם כמובן מקבלים מיד איתות. הם יכלו להתעלם ממנו, אבל מצאו שקשה להם התעלם ונכנסו לקבוצה – ומכיוון שהקבוצה הייתה פעילה מאוד, הם קיבלו הרבה מאוד איתותים. כך הם מצאו את עצמם בפייסבוק הרבה יותר ממה שתכננו.

"הדבר השני שהטריד כמה מהם היה עניין ההתמצאות בסביבה. כיוון שכל המידע מאורגן דרך הקיר המשותף –